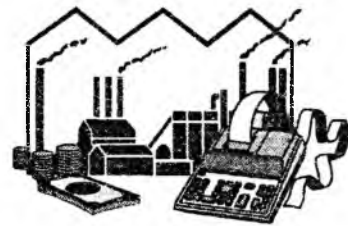

ФІНАНСИ ГАЛУЗІ ТА ПІДПРИЄМСТВА

УДК 658.14(075)

Єрмошкіна О.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПІДПРИЄМСТВА

Розглядаються сутність та теоретичні підходи до класифікації фінансових потоків підприємства в умовах інтеграції України у міжнародне економічне співтовариство, переваги та недоліки існуючих підходів. Запропоновано класифікацію потоків за різними ознаками, принципову схему руху фінансових потоків через систему "підприємство" та їх характеристику за класами.

The meaning and the theoretical approaches to the classification of financial flows of an enterprise in the conditions of Ukraine's integration into the global economic community as well as advantages and disadvantages of the approaches are considered. The classification of the financial flows by different categories, the principles of their movement through the system of "enterprise" and their characteristics by classes have been proposed.

Динамічний розвиток економічного середовища в Україні та світі вимагає від підприємства своєчасного реагування на ці зміни. Ефективні дії в таких умовах неможливі без достатніх фінансових ресурсів на підприємстві, без ефективного управління формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів.

Аналіз результатів діяльності вітчизняних підприємств за 2000-2001 рр., проведений за статистичними даними [11] засвідчив, що прибуток, отриманий підприємствами у всіх основних галузях економіки України в 2001 р. збільшився на 33,7%, прибутковість активів збільшилась з 1,81% до 2,15%, а прибутковість власного капіталу – з 3,28% до 4,05%. Однак така тенденція спостерігалась не у всіх галузях (рис. 1).

Так, наприклад, прибутковість активів та власного капіталу знизилась у промисловості, сільському господарстві. Враховуючи те, що на дані галузі припадає більше ніж 50% сукупних активів та капіталу, така тенденція є негативною. Показники прибутковості у таких галузях економіки, як операції з нерухомістю, готельний та ресторанний бізнес, побутові та індивідуальні послуги не тільки знизились, а і стали від'ємними. Узагальнюючі наведені дані, можна зробити висновок, що підприємства, на долю яких припадає більше 70% активів в економіці та більше 80% власного капіталу, погіршили за вказаний період результати своєї діяльності. Все це свідчить про те, що побудова ефективної системи управління фінансовими потоками є актуальним завданням для більшості вітчизняних підприємств.

Основою для побудови системи управління фінансовими потоками є встановлення їх класифікаційних ознак та визначення належності окремих фінансових потоків до того чи іншого класу.

Класифікації фінансових потоків підприємства присвячено доволі багато праць вітчизняних та закордонних вчених [1, 2, 3, 4]. Класифікація фінансових потоків розглядається також і на законодавчому рівні [8]. Між багатьма класифікаційними ознаками, які розглядаються у різних літературних джерелах, найпоширенішими є: види діяльності, спрямованість руху, масштаби, методи обчислення суми потоку, методи

вартісної оцінки, рівень достатності обсягів потоку, безперервність та стабільність формування, вид валюти, передбачуваність.

Наведені класифікаційні ознаки доволі повно окреслюють особливості формування, розподілу та руху фінансових потоків, дозволяють виокремлювати потоки за різними ознаками та приймати відповідні управлінські рішення. Однак, як свідчать результати дослідження питань сутності фінансового потоку та його характерних ознак [4], деякі питання при класифікації фінансових потоків залишаються невисвітленими.

Наприклад, при класифікації фінансових потоків за видами діяльності, коли виокремлюються три види діяльності: операційна, фінансова та інвестиційна, неможливо реально оцінити рух фінансових ресурсів по окремих напрямках діяльності підприємства, оскільки сутність цих видів діяльності значно відрізняється; суттєво відрізняються і часові характеристики процесів, і обсяги фінансових ресурсів, які розподіляються у процесі здійснення тих чи інших операцій.

При розгляді фінансового потоку за масштабами обслуговування господарського процесу, коли виокремлюються фінансові потоки підприємства в цілому, за структурними підрозділами, з дочірніми підприємствами та за окремими господарськими операціями, не враховується сучасний розвиток світової економіки, інтеграційні та глобалізаційні процеси в економіці.

Недостатність традиційних класифікацій фінансових потоків відображаються також у нечіткості деяких тлумачень [1, 2, 3]. Наприклад, при класифікації фінансових потоків виокремлюється рівень – “недостатньо передбачуваний”, однак, межа “недостатності” не визначається. Аналогічні проблеми виникають при класифікації фінансових потоків за регулярністю виникнення потоку, коли не виокремлюються вимоги до регулярності фінансового потоку у часі, за обсягами, джерелами формування та напрямками розподілу, за достатністю обсягів фінансового потоку, коли нечітко визначається міра достатності потоку і т.д.

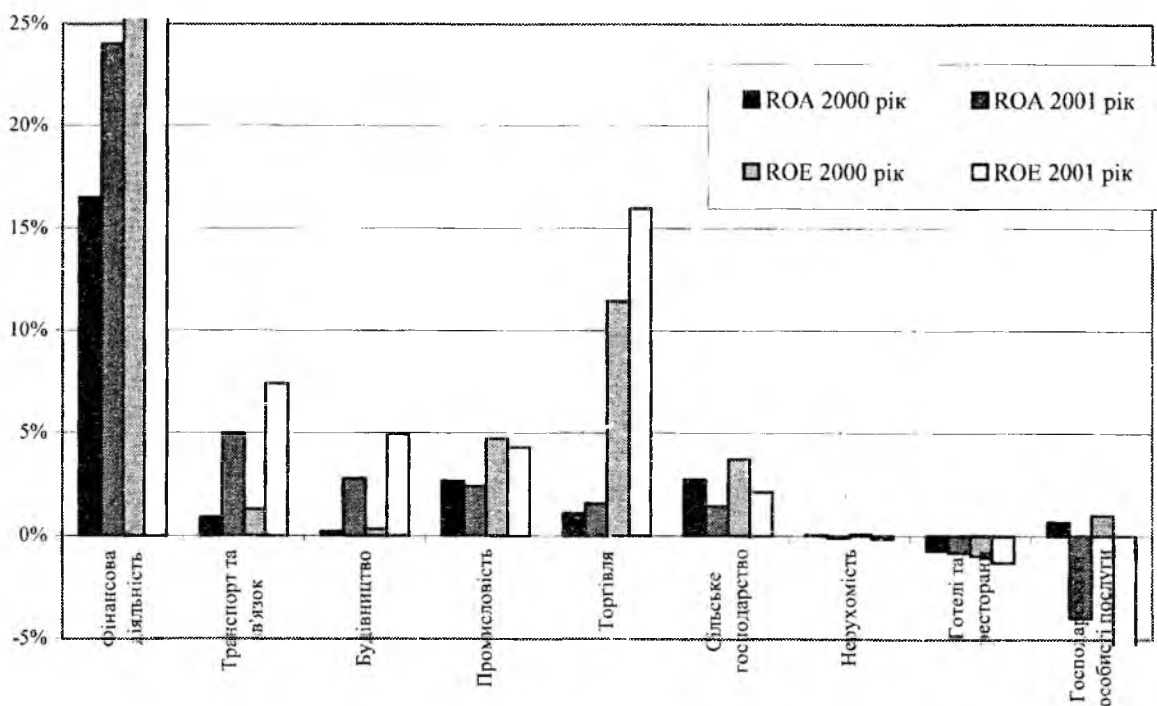

Рис. 1. Динаміка прибутковості активів та власного капіталу у галузях економіки в 2000–2001 рр.

Таким чином, актуальнішим завданням для розвитку теорії і практики управління фінансовими потоками підприємства та побудови ефективної системи управління цими потоками на підприємстві є удосконалення класифікації фінансових потоків з урахуванням особливостей сучасного розвитку економічних відносин в Україні і світі.

Запропонована класифікація фінансових потоків наведена на рис 2.

Як видно з наведеної класифікації окрім традиційних класів за видами діяльності (операційна, фінансова та інвестиційна) для побудови більш ефективної системи управління фінансовими потоками підприємства вводяться підкласи в межах кожного класу. При цьому в якості класифікаційної ознаки застосовується розподіл фінансових потоків на потоки, пов'язані з основною діяльністю, та потоки, пов'язані з неосновною діяльністю. Враховуючи традиційне тлумачення основної та неосновної діяльності [10] фінансовим потоком від операційної основної діяльності слід вважати рух фінансових ресурсів, пов'язаний наприклад з придбанням сировини та матеріалів, які використовуються для виготовлення основної продукції підприємства. А фінансовим потоком від операційної неосновної діяльності є, наприклад, реалізація підприємством чорної металургії товарів народного споживання.

Така класифікація є доцільною, оскільки якщо в результаті аналізу позитивного фінансового потоку буде встановлено, що більша його частина формується за рахунок неосновної діяльності, то це буде сигналом для підприємства для перегляду своєї стратегії з основного виду діяльності. Тобто запропонована класифікація фінансового потоку за ознакою "вид діяльності" дозволить своєчасно або переорієнтувати виробництво, або внести корективи у відповідні стратегічні, тактичні та оперативні плани.

Враховуючі інтеграційні процеси, які відбуваються, особливості функціонування фінансово-промислових груп (ФПГ) в Україні [5, 6], до класифікації фінансових потоків за масштабами обслуговування пропонується виокремити фінансові потоки між структурними підрозділами транснаціональних корпорацій та між структурними підрозділами ФПГ. Таке виокремлення структурних підрозділів дозволить побудувати більш мобільну та адаптивну систему управління фінансовими потоками підприємства залежно від його організаційних особливостей.

Залежно від рівня передбачуваності фінансових потоків пропонується поділяти фінансові потоки на повністю передбачувані, частково передбачувані, форс-мажорні потоки. Виокремлення останньої групи зумовлено тим, що в умовах швидких змін у зовнішньому економічному, політичному та природному середовищі виникнення обставин форс-мажорного характеру в більшості випадків призводить до виникнення негативного фінансового потоку, розбалансування фінансових потоків у часі, дефіциту фінансових ресурсів на підприємстві. При виділенні частково передбачуваних доцільно їх класифікувати згідно з основними положеннями теорії ймовірності [12] на потоки високим рівнем ймовірності виникнення (ймовірність $1,0 < p \leq 0,7$), з середнім рівнем ($0,7 < p \leq 0,5$) та з низьким рівнем ($0,5 < p < 0$). Якщо ймовірність потоків дорівнює 1 або 0, то такий потік класифікується як повністю передбачуваний. Слід зазначити, що виокремлення форс-мажорних потоків не суперечить наведеному розподілу за рівнем ймовірності, так як умови, причини, наслідки та результат виникнення таких обставин суттєво відрізняється від звичайного низького рівня передбачуваності події.

Класифікуючи фінансові потоки за регулярністю руху пропонується використовувати поетапну класифікацію потоку за трьома основними ознаками: джерело формування (напрямок розподілу), обсяг та час (рис. 3).

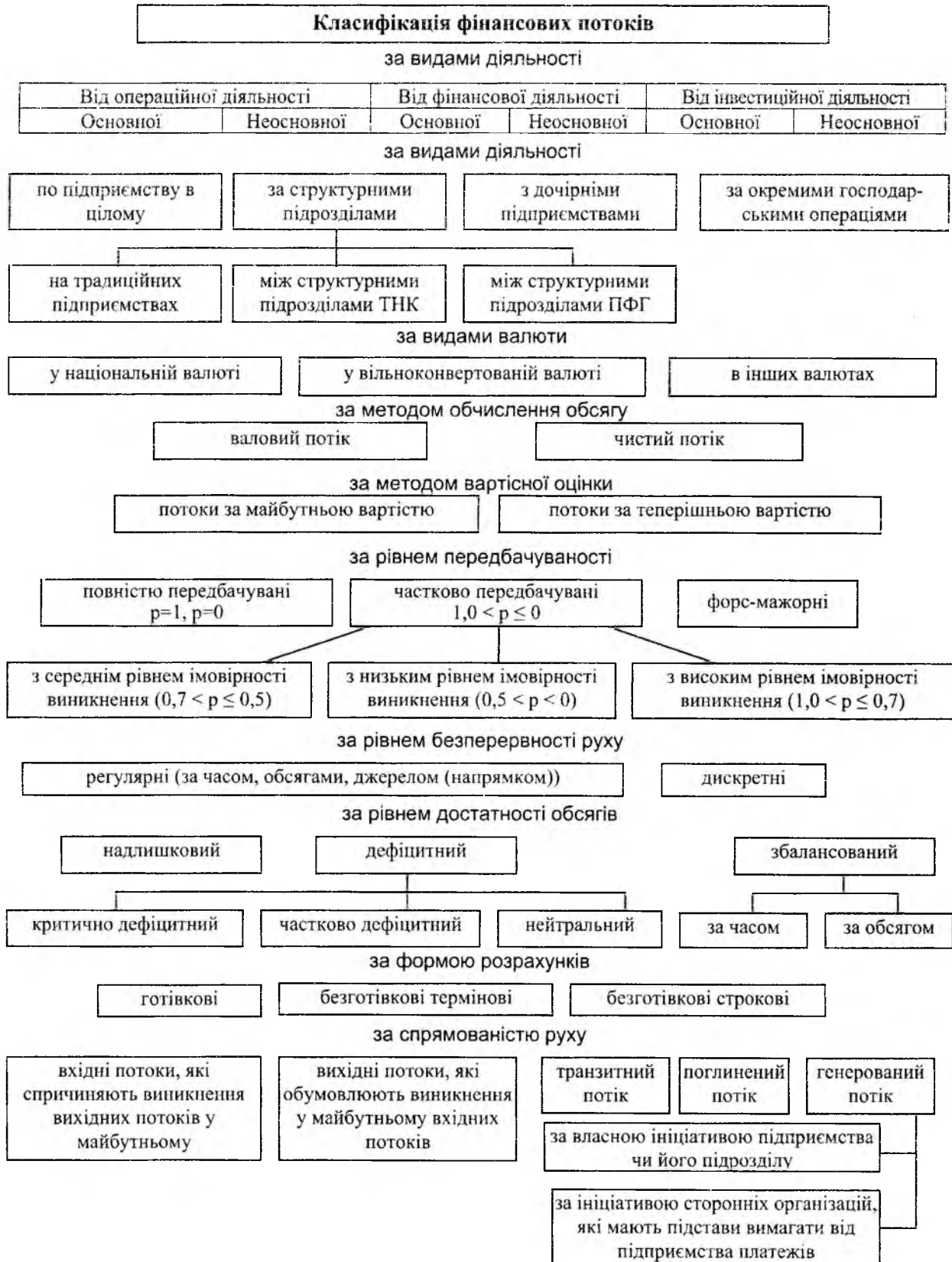

Рис. 2. Класифікація фінансових потоків

Рис. 3. Порядок встановлення класифікаційної групи за регулярністю руху

Ключовим фактором, який визначає належність фінансового потоку до тієї чи іншої класифікаційної групи, є саме той період часу, протягом якого формується вхідний або вихідний фінансовий потік. Однак, він повинен бути сформований з одного джерела або розподілятися на один захід та бути регулярним за обсягом. При оцінці регулярності обсягу фінансового потоку найбільш прийнятним є застосування підходу, при якому припускається незначне відхилення обсягу фінансового потоку від встановленого рівня (традиційно незначним вважається відхилення, яке не перевищує 5% від базового значення). В ролі бази для розрахунку відхилення може виступати нормативний обсяг потоку або середній обсяг за аналогічний (попередній) період.

Доволі важливим є розподіл фінансових потоків за рівнем достатності обсягів. При оцінці рівня достатності фінансового потоку слід враховувати співвідношення не тільки між поточними вхідними фінансовими потоками та поточними потребами, а і здатність підприємства накопичувати запас фінансових ресурсів для майбутніх інвестицій. Таким чином, при виокремленні дефіцитного фінансового потоку доцільно виокремлювати три підгрупи (рис. 2):

- критично дефіцитний фінансовий потік, обсягу якого недостатньо для покриття інвестиційних та поточних потреб підприємства,
- частково дефіцитний фінансовий потік, обсягу якого достатньо лише для покриття поточних потреб підприємства,
- нейтральний фінансовий потік, обсяг якого відповідає поточним та інвестиційним потребам підприємства в даному періоді, але не дає змогу накопичувати ресурси для майбутніх інвестицій.

Застосування терміну “збалансований фінансовий потік” в класифікації є доцільним, оскільки збалансованість фінансового потоку свідчить про раціональність та виваженість політики підприємства з управління фінансовими потоками. При цьому слід виокремлювати збалансованість грошових потоків за обсягом та у часі. Тобто, тільки у сукупності розглядаючи ці два фактори можна досягнути дійсної збалансованості фінансових потоків підприємства.

Рух фінансових потоків зумовлюється застосуванням певних форм розрахунків. Залежно від цих форм обирається й термін проходження фінансового потоку від платника

до одержувача, тобто визначається момент появи та зникнення потоку. На наш погляд, найбільш прийнятною є класифікація фінансових потоків на готівкові, безготівкові термінові та безготівкові строкові. За даними документами, згідно з діючим законодавством [7, 9] терміновим визнається платіж, якщо термін не перевищує 10 днів. В іншому випадку такі фінансові потоки можуть бути класифіковані, як безготівкові строкові потоки.

Однією з найважливіших класифікаційних ознак є “спрямованість руху”. Для побудови ефективної системи управління фінансовими потоками розглянемо процес руху фінансового потоку. При русі фінансових потоків системою, на яку впливають ці потоки, є підприємство. В даному випадку в залежності від здатності фінансового потоку рухатись через цю систему доцільно виділяти п’ять класів фінансових потоків (рис. 5).

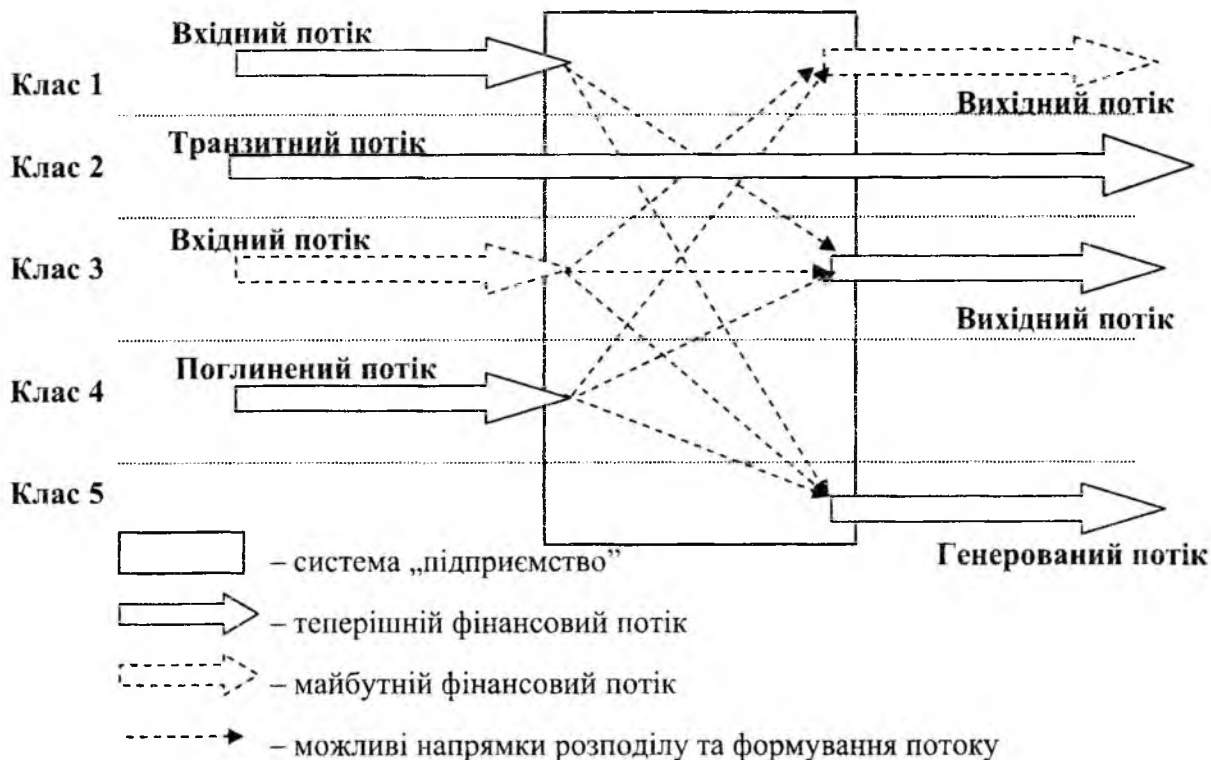

Рис. 5. Принципова схема руху фінансових потоків

Розглянемо докладніше сутність визначених класів фінансових потоків.

По-перше слід визначити сутність такого поняття, як “носіє фінансового потоку”. Під носієм фінансового потоку розуміється фінансовий інструмент, особливості використання якого обумовлюють основні параметри відповідного фінансового потоку

Клас 1 – це вхідні фінансові потоки, які спричиняють виникнення вихідних фінансових потоків у майбутньому (наприклад, вхідний потік – кредит, вихідні потоки – процентні виплати та погашення основної суми боргу) без зміни носія фінансового потоку.

Клас 2 – транзитний фінансовий потік, тобто потік, який не підлягає перерозподілу всередині підприємства, а без змін проходить через підприємство чи його підрозділ. Ці потоки характерні в основному для фінансових установ (банків), однак можуть виникати і на великих підприємствах при використанні окремих філій та підрозділів для транзиту відповідних фінансових потоків з метою оптимізації оподаткування, збалансування

ФІНАНСИ ГАЛУЗІ ТА ПІДПРИЄМСТВА

потоків, ін. Виокремлення даного класу є доцільним, оскільки такий рух фінансових ресурсів лише опосередковано призводить до отримання додаткового прибутку і здебільшого не пов'язаний з власне виробничим процесом підприємства.

Клас 3 – вихідні фінансові потоки, які зумовлюють виникнення у майбутньому вхідних фінансових потоків без зміни носія фінансового потоку. Тобто це фінансові інвестиції, які зумовлюють у майбутньому отримання вхідного фінансового потоку у вигляді дивідендів, нових цінних паперів, виплат по облігаціях інших емітентів, проценти по депозитних внесках, ін.

Клас 4 – поглинені фінансові потоки – це потоки, які надходять на підприємство, розподіляються, змінюючи носія потоку, а наступні вихідні потоки лише опосередковано пов'язані з первинним носієм фінансового потоку. До таких фінансових потоків можуть бути віднесені прямі інвестиції сторонніх осіб, виручка від реалізації продукції, тощо. Цей потік надходить на підприємство, розподіляється за різними напрямками діяльності у сукупності з іншими фінансовими ресурсами, тобто змінює носія потоку, однак відповідного вихідного фінансового потоку, прямо пов'язаного з первинним носієм не виникає.

Клас 5 – генеровані фінансові потоки – це потоки, які виникають у результаті діяльності підприємства і можуть бути спричинені двома факторами, а саме: група 1 – власна ініціатива підприємства чи його підрозділу та група 2 – ініціатива сторонніх організацій, які мають юридичне підґрунтя вимагати від підприємства отримання платежів, що спричиняє виникнення відповідного фінансового потоку. Носій фінансового потоку в даному випадку безпосередньо не пов'язаний з відповідним вхідним фінансовим потоком, а здебільшого зумовлений рухом матеріальних, технічних, технологічних, інформаційних та трудових ресурсів.

Узагальнюючи наведену характеристику класів фінансових потоків за спрямованістю руху можна означити основні риси цих потоків (табл. 1)

Таблиця 1

Характеристика класів фінансових потоків за спрямованістю руху

Клас	Змінність носія потоку	Підґрунтя виникнення потоку	Зв'язок з іншими класами	
			Теперішній потік	Майбутній потік
1	Незмінний	Фінансові боргові зобов'язання, залучення акціонерного капіталу	3, 5	3, 4
2	Незмінний	Транзитні фінансові документи	–	–
3	Незмінний	Фінансові боргові зобов'язання та пайові цінні папери інших емітентів	1, 5	1, 3, 5
4	Змінний	Вхідний потік – фінансовий, вихідний потік – ресурси (продукція, майно, ін.)	–	1, 3, 5
5	Змінний	Вхідний потік – ресурси, вихідний потік – фінансовий	1, 3, 4	–

Розглянемо запропоновану класифікацію фінансових потоків на прикладі чотирьох подій: 1 – надійшла виручка від реалізації основної продукції підприємства в євро за акредитивом, 2 – розміщений депозит у банку в російських карбованцях, 3 – планується надходження процентів з розміщеного в російських карбованцях депозиту, 4 – філії перераховані кошти для придбання нового обладнання (табл. 2).

Приклад класифікації фінансових потоків

Подія / Ознака	1	2	3	4
Види діяльності	Операційна / Основна	Фінансова / Неосновна	Фінансова / Неосновна	Інвестиційна / Основна
Масштаби обслуговування	Підприємство	Підприємство	Підприємство	Підрозділ підприємства
Види валюти	Іноземна вільно-конвертована	Інша валюта	Інша валюта	Національна валюта
Метод обчислення обсягу	Валовий	Валовий	Валовий	Валовий
Метод вартісної оцінки	Теперішня вартість	Теперішня вартість	Майбутня вартість	Теперішня вартість
Рівень передбачуваності	Повністю передбачуваний	Повністю передбачуваний	Майбутня вартість	Повністю передбачуваний
Рівень безперервності руху	Дискретний	Дискретний	Регулярний за джерелом, обсягом та часом	Дискретний
Форма розрахунків	Безготівкові строкові	Безготівкові термінові	Безготівкові термінові	Безготівкові строкові
Спрямованість руху	Поглинений	Вихідні потоки, які обумовлюють виникнення у майбутньому вхідних потоків	Вхідний потік у майбутньому, який обумовлений вихідним потоком	Генерований за власною ініціативою підприємства

Як видно з наведеного прикладу, кожна з розглянутих характеристик дає основу для більш обґрунтованого аналізу та прийняття управлінського рішення в майбутньому. Додаючи до наведеної класифікації числові дані, можна оцінити збалансованість фінансових потоків підприємства у певному періоді.

Таким чином, узагальнюючи розглянуті класифікаційні ознаки та запропоновані класи фінансових потоків можна зробити висновок, що така класифікація потоків підприємства сприятиме побудові ефективної системи управління фінансовими потоками, оскільки дозволяє виявити проблеми підприємства за окремими напрямками фінансування, а, відповідно, і своєчасно реагувати на негативні зміни у внутрішньому та зовнішньому економічному середовищі та найповніше реалізовувати можливості, які надаються новими умовами функціонування.

Література

1. Альбеков А.У., Митько О.А. Коммерческая логистика – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 416 с.
2. Бланк И. Управление использованием капитала. – К.: «Ника-Центр», 2000. – 656 с.
3. Бочаров В.В. Коммерческое бюджетирование – СПб.: Питер, 2003. – 283 с.
4. Єрмошкіна О.В. Побудова системи управління фінансовими потоками підприємства в ринкових умовах // Зб.: Економічний вісник Національного гірничого університету – Дніпропетровськ: РИК НГУ, 2003. - № 3– 56–63 С.

5. Єрмошкіна О.В. Вплив інтеграційних процесів на активізацію інвестиційної діяльності в Україні Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 13. / Одес. держ. екон. ун-т – Одеса: ОДЕУ, 2002. – С. 137-140.
6. Закон України “Про підприємства” (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1991. – № 24. - ст.272
7. Закон України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті” // ВВР №185/94-ВР від 23.09.94р.
8. Положення про стандарт бухгалтерського обліку № 4 “Звіт про рух грошових коштів” // Бібліотека “Все про бухгалтерський облік. Нормативні документи”. – 2000. – № 1. - С. 20–24.
9. Положення № 135 “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті” (затвердженою постановою Правління НБУ 29.03.2001) // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 4.
10. Статистика фінансов: Учебник / Под ред. В.Н. Салина. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 816 с.
11. Статистичний щорічник України за 2002 рік / Під ред. Осауленка В.О. Держкомстат України. - К.: Техніка, 2003. – 576 с.
12. Справочник по математике для инженеров и учащихся вузов. / Под ред. И.Н. Бронштейна – 13-е изд., исправленное. – М.: Наука, Гл. ред. физ.-мат. лит., 1986. – 544 с.

Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Вишневським В.П. 08.12.03

Надійшла до редакції
26.11.03